

Mistel

(*Viscum album*)

Misteln är populär som en fin dekoration till jul. Historiskt sett är misteln mycket mytomspunnen och har ansetts ha heliga, läkande och magiska egenskaper. Det inte alla vet är att misteln är fridlyst, att den är en halvparasit, och att den är giftig i stora mängder.

Mistel är Västmanlands landskapsblomma. Den är vanlig runt Västerås och Kungsör och har haft en kraftig utveckling runt dessa orter under 2000-talet. Den breder även ut sig utanför tätorten och rikliga förekomster finns lokalt på landsbygden, men i övrigt förekommer den mer sporadiskt i Mälardalen. I Sverige är misteln mycket ovanlig och nationellt sett är förekomsterna i Västmanland avgörande för artens överlevnad i landet.

Fridlysning, undantag och dispens

Misteln är fridlyst i hela landet. Det är förbjudet att:

- Plocka, gräva upp eller på annat sätt ta bort eller skada exemplar av växten.
- Ta bort eller skada frön eller andra delar.

Undantag från fridlysningen

Trots förbudet finns det undantag för markägare och den som har nyttjanderätt till marken. Det är tillåtet att skörda mistel om samtliga tre punkter är uppfyllda:

- Den som plockar misteln äger eller arrenderar marken där träden står **och**
- syftet är att vårda trädet och trädet är döende eller försvagat **och**
- det växer så många mistlar i området att misteln inte kan riskera att försvinna i området efter att man har skördat misteln.

Dispens från fridlysningen

Man kan söka dispens hos Länsstyrelsen. För att kunna få dispens måste följande punkter vara uppfyllda:

- Det finns inte någon annan lämplig lösning **och**
- dispensen försvårar inte upprätthållandet av en gynnsam bevarandestatus för arten.

Foto: Johnér bildbyrå

Bestämmelserna om fridlysning av mistel finns i 8 och 12 §§ artskyddsförordningen.

Biologi och utbredning

Lever på träd som halvparasit

Mistel är Sveriges enda trädlevande halvparasit. Den växer på grenarna på lövträd och tar framför allt vatten från sitt värdträd. De vanligaste värdträden är rönn, lönn, lind, poppel, hägg och äppelträd.

Mistel har så mycket klorofyll att dess egen fotosyntes räcker för dess energibehov, det är därför den klassas som halvparasit. Den växer som en tät rundad buske med vintergröna blad.

Mistel blommar tidigt på våren och pollineras av insekter. Blommorna är små, gula och oansenliga, sitter ihopsamlade i små knippen i grenvinklarna. Misteln har skilda han- och honplantor, och de vita saftiga bären bildas endast på honplantor. Frukten är ett klotrunt vitt, grönvitt eller transparent bär med ett platt frö och klabbigt fruktkött.

Sprider frön med hjälp av klistrigt slem

Normalt är det fåglar som hjälper till att sprida misteln. Mistelns vita bär har ett mycket klabbigt fruktkött (viscin). Detta klistriga slem hjälper till att fästa fröet vid trädets bark. Så fröna kan spridas via fåglarnas spillning eller fastna på näbbar och klor och föras vidare till ett nytt träd. Fröet är starkt laxerande, och gör att fröna ofta kommer ut i samma träd som de äts från eller närmaste granträd.

Mistel är en känslig art

Många faktorer spelar in för att misteln ska sprida sig, gro och överleva. Det finns därmed många risker, som kan leda till att den försvinner. Det måste finnas både han- och honplantor för att det ska kunna bli bär. Det behövs gott om lövträd nära befintliga mistlar och det behövs fåglar som sprider många bär som sedan ska fastna på grenarna.

Fröna ska därefter orka ta sig igenom barken för att gro och suga upp vatten, sedan tar det 3-4 år innan plantan är etablerad och börjar synas. Misteln växer mycket långsamt och det kan dröja flera år innan nya mistlar producerar egna bär och bidrar till spridningen.

Mistel har dålig förmåga att hushålla med vattnet. Detta leder ofta till vattenbrist för både misteln och trädet under långa värmeböljor eller om trädet har dålig tillgång på vatten från början. Ofta dör många mistlar under torrperioder.

Mistel växer ofta i grupper med många individer i ett eller flera träd som står nära varandra. Om grupperna är tillräckligt nära varandra för att ha ett återkommande utbyte av fröer tillhör de en och samma population. Eftersom misteln är känslig för förändringar kan en grupp eller ibland hel population plötsligt försvinna från en plats. Mistelns överlevnad långsiktigt bygger då på att det finns andra populationer tillräckligt nära för att det ska kunna spridas frön från dem till den aktuella platsen. Det är därför mycket viktigt att det finns ett visst överskott av mistlar och ett sammanhängande nätverk av mistelgrupper, för att minska risken för utdöende på en viss plats och därmed långsiktigt för arten.

Foto: Kim Lill

MISTELN GIFTIG I STORA MÄNGDER

Växten har använts medicinskt för människor och innehåller viscotoxiner som har irriterande egenskaper.

Mistel är klassad som giftig vid konsumtion i stora mängder eller under lång tid. Den innehåller ämnen som irriterar slemhinnorna i magtarmkanalen. Hela växten är giftig, men särskilt bladen och stjälken. Eftersom mistel är en halvparasit kan den även ackumulera giftiga ämnen från sin värdväxt. Det finns rapporter om förgiftning av hästar och hundar.

Källa: Giftinformationscentralen och Statens veterinärmedicinska anstalt, SVA.

Vårda träden och bevara misteln

Skörda mistel för att vårda träden

Ett träd som mår bra kan klara av väldigt många mistlar utan att ta skada. Man behöver inte ta bort mistlar bara för att de är många - om trädet verkar må bra. Vissa träd med många mistlar mår däremot dåligt. Då kan man i enlighet med undantaget i fridlysningen skörda mistlar för att vårda trädet.

Det är tillåtet att skörda mistlar så länge som det lämnas tillräckligt många mistlar för att de långsiktigt ska kunna överleva och må bra på den aktuella platsen. En tumregel man kan hålla sig till för att vara säker på att mistlarna kan fortleva i trädet är att spara cirka 1/3 av mistlarna.

Åtgärder i områden där det finns träd med mistel

I områden där misteln är vanlig kan det uppstå situationer då man kan behöva genomföra åtgärder i eller nära träd där det växer mistel. En skada på trädet innebär också en risk för skada på misteln. Innan man planerar eller genomför en åtgärd i ett träd bör man titta upp i kronan och se om det finns mistlar i trädet. I första hand bör man undvika åtgärder som skadar träd med mistel, t ex genom att utforma åtgärden så att träden och mistlarna inte skadas, eller om möjligt, välja en annan plats för åtgärden. Om beskärning av grenar avverkning eller grävning nära trädet inte går att undvika, måste en dispens sökas från Länsstyrelsen.

Grävarbeten nära träd

Alla träd har en så kallad rotskyddszon, det vill säga det område där det kan finnas rötter. Den definieras i regel som 5 meter från trädets dropplinje (trädkronans ytterkant) eller 15 gånger stamdiametern. Man bör i första hand helt undvika grävning inom rotskydds-zonen eftersom det innebär en risk för skada på rötter.

Om man måste gräva inom rotskydds-zonen måste det ske med stor försiktighet, så att man kan lokalisera rötter och vid behov kapa dem med skärande snitt. Annars riskerar de att slitas av, vilket orsakar större skada. Om schakt behöver vara öppet över flera timmar måste trädrötterna täckas över för att förhindra uttorkning. Även upplag av massor och utrustning eller uppställning av maskiner inom rotskydds-zonen kan orsaka skada genom att det kompakterar jorden så att trädet växer sämre.

Om det inte går att undvika en risk för skada vid grävning nära mistelträd måste man söka dispens hos Länsstyrelsen.

RISKTRÄD SOM BEDÖMS VARA FARLIGA

I områden där mistelträden växer i närheten av bebyggelse eller platser där många människor vistas kan det finnas situationer när man anser att ett träd kan utgöra en större risk än vad ett träd generellt gör. Exempel på sådana situationer är att trädet har utsatts för en mekanisk skada som inte läkt, är rötskadat eller att tunga grenar hänger över hus eller vägar. Beskärning innebär alltid en risk för till exempel nya rötskador och ska därför alltid utföras av experter.

Om ett träd bedöms vara farligt ska man i första hand beskära trädet. Kronreducering eller föryngringsbeskärning kan minska vindfång och balansera tyngdpunkten så att trädet kan stå kvar många år.

Mindre beskärningar kräver inte dispens, men om man behöver kapa grova grenar eller fälla trädet, måste man söka dispens hos Länsstyrelsen.

Köpa eller sälja mistel till jul?

Undantaget som innebär att det är tillåtet att skörda mistel innebär också att den skördade misteln får säljas, utan att ansöka om dispens. Alla tre punkterna måste i sådana fall vara uppfyllda:

- Du som plockar misteln äger eller arrenderar marken där träden där träden står **och**
- syftet är att vårda trädet och trädet är döende eller försvagat **och**
- det växer så många mistlar i trädet att misteln inte kan riskera att försvinna i området efter att du har skördat den.

Som köpare av mistel bör du alltid fråga varifrån misteln kommer så att du vet att den är lagligt skördad.

Det kan trots allt vara svårt eller känsligt som köpare att fråga, så det bästa du som säljare kan göra är att ha en liten skylt på bordet som visar vilken plats misteln kommer ifrån och att den är lagligt skördad.

Rapportera nya fynd till artportalen

Har du hittat mistel på platser där den inte setts tidigare?
Rapportera gärna fyndet i Artportalen.

Artportalen är ett viktigt verktyg för naturvård och en unik källa till kunskap som redan nu leder till riktade naturvårdsinsatser och som kan hjälpa oss att se trender för att förebygga miljö- och klimatproblem.

Gå till Artportalen.se och rapportera!

Foto: Johnér bildbyrå

Foto: Ulrika Mogren om inte annat anges

Kontakt

Adress: Länsstyrelsen i Västmanlands län, 721 86 Västerås
Besöksadress: Västra Ringvägen 1, Västerås
Telefon: 010-224 90 00 (växel)
E-post: vastmanland@lansstyrelsen.se
Webbadress: www.lansstyrelsen.se/vastmanland

Länsstyrelsen
Västmanlands län